

A magyar katolikus egyház a rendszerváltás után

Spannenberger, Norbert: Quo vadis, Ecclesia? Die katholische Kirche in Ungarn im Transformationsprozess. = Ungarn-Jahrbuch. Zeitschrift für interdisziplinäre Hungarologie. 26. Bd. 2002/2003. München: Ungarisches Institut, 2004. 267–286. p.

A rendszerváltás magával hozta a hitélet, a vallásgyakorlat régóta nélkülözött szabadságát is. Annál hangsúlyosabb szerep várt és vár az egyházakra a korszerű keresztény tudat és magatartás kinevelésében, nem utolsósorban a demokratikus eszmények távlatra szóló meggyökereztetése érdekében. Erre nagy szükség van az általános értékvesztés helyzetében, aminek visszafordítását a rendszerváltó folyamat is csak hosszabb távon érheti el. Sőt, egyelőre még tovább mélyíthetik az értékvesztést a rendszerváltással sajnálatosan együtt járó gazdasági és szociális megrázkódtatások, melyek könnyen torz indulatok malmára hajtják a vizet, mint főként tőlünk délre megtapasztalható volt. E megközelítésben szenteli egyéb tekintetekben is hézagpótló, alapos és kritikus tanulmányát a szerző a mai magyar katolicizmusnak. A 2001-ben készült, de itt először közölt tanulmány a közben eltelt néhány év alatt mit sem veszített aktualitásából.

Mint a tanulmány kertelés nélkül megállapítja, a magyarországi kereszténység és ezen belül a domináns katolicizmus fenti szereplehetőségét erősen fékezni látszik egy olyan dinamizmus hiánya, mint amelyet például a lengyel katolikus egyház már az ellenzéki korszakban képviselt. Valóban: úgy tűnik, a magyar katolikuság a legcsekélyebb mértékben sem volt felkészülve a rendszerváltásra, s a változásokhoz felnövő megújodás helyett, háború előtti – Szent István örökségére épült – fundamentális politikai súlyára, szerepére apellálva, a történeti kontinuitás hamis illúziójára kezdett építeni. A politikai rendszerváltás első egyházi vonatkozású lépései kapcsán (a Vatikánnal való diplomáciai kapcsolatok újrafelvétele, az Állami Egyházügyi Hivatal hírhedt intézmények felszámolása, Mindszenty bíboros rehabilitálása stb.) többnyire az érződött, hogy a katolikus egyház inkább csak sodródik az önmagukban pozitív eseményekkel. Ezek egy része ráadásul a kései kádári évek néhány gesztusát vitte tovább kiteljesedettebb formában. A kollaboráció gyakran feltételezett, nem tisztázott jelenségét, amit Paskai bíboros is a nemzeti „megbékélés” jelszavával igyekezett elűzni, egyébként röviden említi a tanulmány. Az egyházi kárpótlást, valamint az egyházi működés finanszírozását illető törvénykezési folyamat vitái a feladatokkal túlterhelt Antall-kormány vagy az egyházügyi témát a diplomáciai kényszerűségek talaján kezelő (a folyamatot végül is pozitív eredményekkel lezáró!) Horn-kormány idején pedig nemcsak lefoglalták az erőket, de kényelmetlenné is váltak az elvilágiasult tömegeket felsorakoztató közvélemény előtt. A katolikus egyház és a hívek némi elégtételül az Orbán-kormány a magyarországi keresztény millennium ünnepléséhez igazítva – a bal-liberális ellenzék heves tiltakozása közepette – nyomatékos formában demonstrálta az állam és egyházak, különösképpen a katolikus egyház együttműködésének szorosabbá tételét, dinamizálva az egyházi kártalanítás nagy hátralékainak törlesztését, jelentősen megerősítve a költségvetési támogatást, különösen azonban a közös politikai legitimáció útjait keresve, ami csak még jobban felerősítette az egyházi körök tekintélyi „revans” utáni vágyakozását. Ez a diskurzus végső soron ismét csak inkább ellene hatott egy önerőből regenerálódó, politikától független kereszténység irányába történő elmozdulásnak.

Kevés a jele annak, hogy a katolikus (és a többi) egyház a mai társadalomban elfoglalt valószínű helyét venné tekintetbe stratégiaépítése során. A Kelet-Közép-Európa aktuális vallási

„térképének” megrajzolásához elvégzett átfogó felmérés Magyarországon névleg 6,5 millió katolikussal (ca. 65%) számol (ez egy középérték a régió viszonylatában), ám ennek a 6,5 milliúnak csak 13%-a vallja magát hívőnek, jóval 50 feletti százalékuk „vallásossága” bevallottan elsősorban a hagyománynak elkötelezett formalitás („vasárnapi templomba járó”), a többinek pedig még ennyit sem jelent: pusztán képmutatás és konvenció. Más felmérések ennél olykor még kevesebbet mutatnak. Azaz, a magyar katolikus egyháznak, akár mely okból is, igazi tömegvonzása és erkölcsi, társadalmi tekintélye nincs. Hosszabb távon ezen sokat segíthet az intézményi regeneráció – a rendek, az oktatási intézmények, a sajtó újraelélesztése, a korábban rendkívüli módon beszűkült egyházi szolgálati kapacitás, különösképpen az ifjúsági evangelizáció vagy a teológiai képzés újrabővítése. Az intézményi megújulásnak a tanulmányban 2001-ig áttekintett adatsora, legalább az iskolai vonalon, tulajdonképp imponánsak. A társadalommal egybeforrt, annak – a nem hívők szemszögéből is – természetes részét képező egyházi élet nagyrészt nyilván generációváltás kérdése. EGYMAGBAN az intézményi tényező, a belső megújulás képessége nélkül, a helyzetet azonban édeskeveset segít. Magyarországon sehol sem tart a II. Vatikáni Zsinat elveinek érvényesítése. A többletvállalás az evangelizáció, a lelki gondozás, az eleven és aktuális társadalmi kommunikáció (éppen a túlnyomóan világias környezettel is) dolgában elengedhetetlen, történelmi nosztalgiákkal nem pótolható követelménye a megújulásnak. Ezekben a kérdésekben ma még csak elszigetelt és alig felkarolt, alulról jövő kezdeményezéseknek lehetünk tanúi (inkább városi szinteken), a lelkesítő munka nagyon gyakran az üres társadalmi „szolgáltatások” robotjával egyenlő (keresztelés, esketés, temetés), a hívő közösség pedig jellemben jobbára áporodott „jámborsági egyesület” gyanánt fungál. Az intézményi rendszer olyan alapigényeknek nem tesz eleget, mint az anyanyelvű istentisztelet garantálása a nemzetiségek körében. (A magyarországi németiségből elszármazott szerző itt bizonyára a hazai katolicizmus nyelvi egyenlősítő hagyományainak is szóló kritikával beszél.)

A szerző részéről a katolicizmusról elmondottak lényegében valamennyi hazai történelmi egyházra alkalmazhatók. Mint előremutató jelenséget kiemeli az 1990 körül még vallásközi torzalkodásokba bocsátkozó társegyházak közös fellépésének, felekezeten túli összefogásának készségét – az ökumenét, hozzátéve: mindegyiküknek ezen az úton kellene haladniuk, úgy, hogy dogmáikat dinamikusan és hajlékonyan kezelve, alapvetően a mai élet valós kihívásaival nézzenek szembe, így keressék szilárd helyüket a megújuló társadalomban.

Komáromi Sándor

Német és európai újraegyesítés – a meginduló kutatás útjain

Hildebrand, Klaus: Wiedervereinigung und Staatenwelt. Probleme und Perspektiven der Forschung zur deutschen Einheit 1989/90. = Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 52. Jg. 2004. 2. H. 193–210. p.

Az NDK pártállami rendszerének felszámolása, a szovjet blokk többi politikai egységétől merőben eltérő formában, a nyugatnémet államba történő integrálódás útján ment végbe, az eseménysor ennek következtében német „újraegyesítés” fedőnév alatt vonult be a politikátörténetbe. Ez az elnevezés azonban mégsem eufemizmus, ugyanis a keletnémet diktatúra alapja épp a nemzeti kiszakíttottsága volt (mint ahogy a blokk más társállamai esetében az összeurópai kiszakíttottság) a második világháborút lezáró, majd új, kelet–nyugati szembenállásba váltó hatalmi konstelláción belül. Ez a konstelláció bom-

lik fel 1989/90-ben a Szovjetunió kiesésével, a blokk államai az eredeti status quót nyelik vissza, de egyúttal Európa is a korábbi, osztatlan elrendeződést. Ennyiben a német „újraegyesítés” fogalma is túlmutat önmagán: nemzeti kérdése önmagában az európai rend kérdése is. Az európai helyreállítás persze semmi esetre sem az annak idején épp a német egységbontás következményeivel terhelt anomáliáknak szól, hanem a német alkotó együttműködéssel gazdagabb demokrácia és polgáriság Európájának. A történeti széttagoltságából oly későn eggyé vált, csakhamar militáns késztetéseknek engedő, Európával többször szembemenetelő Németország újraszétszakítása – prevenciók célként – a politikatörténetben ugyan felmerült, 1945 után azonban nem ilyen célú kettéosztás ment végbe. Ez a kettéosztás így nem szolgálta Európa érdekét, viszont igen most az újraegyesítés – mindenestre a békés, demokratikus önartikuláció Németországával, mint amilyennek a hidegháború pacifikálásában élen járó nyugatnémet összetevőjét megismertük.

Egyszóval a német újraegyesítés eléggé összetett és bonyolult téma; a berlini fal átvágása: 1989. november 9. és az új német egység kikiáltása: 1990. október 3. között eltelt, szűk egy évben évtizedek széles körű váltás- és változásigénye lesz sűrített folyamattá. A történés elemzése és kutatása különböző irányokból közelíthető egyszerre. A kutatás és egyáltalán a kutathatóság kezdetén, a mai, még igen csekély távlat magasából egyelőre csak tapogatózó vállalkozás, és semmiképp sem elvárható a szempontok együttes érvényesítése. Nemeszser különféle legendák cáfolata a feladat. Jó ideig az alapvető forrásdokumentumoké a szó, már amennyire publikusak az anyagok. Remélhetőleg az NSZK Kancelláriai Hivatal vonatkozó 1989/90-es aktáinak közreadását (1998) követik majd további, a nemzetközi közreműködők lépéseit pontosan tükröző iratok más országokból is. Nemzetközi anyagok tartalmára csak következtetni lehet egyes akkori államférfiak (H. Kohl, M. Gorbacsov, M. Thatcher, F. Mitterrand stb.), politikusok időközben megjelentetett egyéni beszámolóit, visszaemlékezései alapján. Az utóbbiak sorába tartoznak Horn Gyula németül is kiadott visszaemlékezései is a vasfüggöny magyarországi megnyitásáról, ami az NDK-turista tömeg kiengedésével megsokszorozta az utca otthoni követeléseinek erejét.

Ma még az is tisztázatlan, melyek lehettek a nagyszabású eseménysor legdöntőbb láncszemei. (A magyar döntés mindenképp ezek közé tartozott.) Vitatott akár az NDK-polgárok tömegmozgalmának, akár a kaukázusi Kohl–Gorbacsov-találkozó elsődlegesen meghatározó jelentősége, és főképp teljesen hamis a legenda, ami szerint a nyugatnémetek pénzért „megvették” volna az NDK-t a szovjetektől. A német egyesítés lehetőségét minden valószínűséggel a szovjet és az amerikai vezetés megegyezése döntötte el (amerikai részről főként a NATO-érdekeltség alapján), de csak mint lehetőséget, melyhez minden európai partner együttműködésére számítottak (s előszörre még nem is bólintott rá a dologra kivétel nélkül mindegyik), s amelyet a közvetlenül érintetteknek közvetlen formában kell megragadniuk. Kohl nyugatnémet kancellár államférfiúi nagysága és történelmi szerepe abban állt, hogy a lehetőséget képes volt megfelelő időben, kellő cselekvési stratégiával és sugárral megragadni.

A német egyesítés kutatásának szempontjai között a nemzetközi politika- és diplomáciatörténeti hangsúlyok éppoly jelentősek, mint az újraegyesítés reményét soha fel nem adó nemzeti motiváltság. Emellett szóhoz juthatnak olyan „kontroll”-kérdések, mint: az első, 1871-es német egyesítés és az újraegyesítés párhuzamai–ellentétei; a német nemzeti integráció jelentősége a tendenciával éppen ellentétes európai egységesülés és globalizáció világában stb. De közvetlenül idekapcsolható a történeti folyamatok „nyitottságának”, véletlenekbe öltözött „törvényszerűségének” általános és a szovjet blokk tágabb egészét érintő kérdése is. Amire itt utalunk, annak körében vannak már feltett és még fel nem tett kérdések. A kutatásnak igazán tág tere nyílik a témában.